

חבל נחלתו

ה. הנ"מ לגבי בתי המשפט במדינת ישראל ולפי"ז נ"מ גדולה לימינו כשבתי המשפט החילוניים במדינת ישראל דינם כערכאות של נכרים, ודנים בראיות נסיבתיות, עדים פסולים ועפ"י עד אחד וכו', אם אדם מישראל העיד על חבירו שהוא חייב ממון לפלוני כעד יחיד, ואפילו מי שחייבים לו מישראל – המעיד חייב בנידוי ובתשלום. אך בין ישראל לנכרי בערכאות של נכרים. ודייק כן בעל כנה"ג אף בטור. ועפ"ז הסיק שלא כמרדכי שדוקא במוציא ממון מישראל ליתנו לנכרי משמתין אותו, אלא אף במעיד על ישראל אחר בעד אחד בערכאות של נכרים, שבדינינו היה יכול להיפטר ובדיני נכרים התחייב – משמתין אותו ולפי הרמב"ם עד שישלם לו הפסדו.

סימן סב

עד מדינה

נסיבתיות, סימנים והודאה אינם מספיקים כלל.

עדות רשע

עדות העובד יכולה להתקבל אם אמנם ראה את הגזל ויכול לזהות את מבצעי הגזלה. אולם קיימת בעיית הצטרפותו לגזלן המעיד נגד חבריו. ועוד קודם להצטרפות צריך לדון האם הגזלן יכול להיות עד.

כתב הרמב"ם (הלכות עדות פ"י ה"א): "הרשעים פסולין לעדות מן התורה שנאמר: אל תשת ירך עם רשע להיות עד חמס מפי השמועה למדו אל תשת רשע עד, ואפילו עד כשר שיודע בחבירו שהוא רשע ואין הדיינים מכירין רשעו אסור לו להעיד עמו אע"פ שהוא עדות אמת, מפני שמצטרף עמו ונמצא זה הכשר השית ידו עם הרשע עד שנתקבלה עדותו, ואין צריך לומר עד כשר שהוא יודע בעדות לחבירו וידע שהעד השני עמו עד שקר שאסור לו להעיד שנאמר אל תשת ירך עם רשע".

בהלכות הבאות מפרט הרמב"ם מיהו רשע. בהלכה ב' כתב: "אי זהו רשע כל

שאלה

חבורת גזלנים פרצה לחנות תכשיטים, ושללה שלל רב, המשטרה הצליחה לגלות את הגזלנים, אולם יש בידיה עדות של עד אחד מהעובדים במקום, והמשטרה הצליחה ע"י הבטחות שונות לשכנע את אחד מהחבורה להעיד עליה ולהפיליה. ובלשון המקובלת – עד מדינה. האם לפי דיני ישראל יש תוקף לעדות זו?

הקדמה

קבלת עדות של עד מדינה במערכת המשפטית החילונית נובעת מההשקפה המוסרית שכל ראיה לפשע ניתן לקבל ולא משנה מקורה. ובהתאם לכך אף ראיות נסיבתיות וסימנים חלקיים מספיקים כדי לקבוע חובתו של אדם. וכן הודאת אדם על פשעיו, מספיקה להפילו ולהענישו. לשם קביעת אמיתות ההודאה מבררים איך נגבתה ההודאה וכד'. להבדיל בין קודש לחול, עפ"י דיני ישראל, עדות מפלילה צריכה לצאת משני עדי ראיה כשרים. ולעומת זאת ראיות

רלד

חבל נחלתו

מתבאר, שכדי לפסול אדם מלהעיד, צריך, כמו בעדות לשם ענישה על עבירה, שני עדים כשרים שיעידו על עשיית עבירה אשר בגללה הופך להיות רשע, ובתנאי שאיסורה ידוע לכל.

מצב זה פותח את האפשרות להעדאת אחד מחבורת הגזלנים על חבריו, שהרי הוא לא נפסל לעדות. וע"כ אם אחרים לא יפסלוהו הוא יכול להעיד.

ולכאורה, הרי הוא מודה שהשתתף בגזילה והיה ראוי שיפסל עפ"י דבריו אלא שאין אדם נפסל עפ"י עצמו.

ואמנם בהלכה הבאה הוסיף הרמב"ם: **"אין אדם נפסל בעבירה על פי עצמו**, כיצד הרי שבא לבית דין ואמר שגנב או גזל או הלוח בריבית, **אנ"פ שמשלם על פי עצמו** אינו נפסל, וכן אם אמר שאכל נבילה או בעל אסורה אינו נפסל עד שיהיו שם שני עדים שאין אדם משיים את עצמו רשע, לפיכך ראובן שהעיד עליו שמעון שהלוח בריבית והעיד לוי ואמר לי הלוח בריבית, הרי ראובן נפסל בעדות שמעון ולוי **אנ"פ שהודה לוי שלוח בריבית אינו משיים עצמו רשע ונאמן על ראובן ואינו נאמן על עצמו**, וכן מי שהעיד שפלוני רבעו בין באונסו של נרבע בין ברצונו הוא ואחר מצטרפין להרגו, פלוני בא על אשתי הוא ואחר מצטרפין להרגו אבל לא להרגה וכן כל כיוצא בזה, פלוני רבע את שורי הוא ואחר מצטרפין להורגו שאין אדם קרוב אצל ממונו¹."

התבוננות בדברי הרמב"ם בהלכה זו מלמדת שפתח בפסילה לעדות וסיים

שעבר עבירה שחייבין עליה מלקות זהו רשע ופסול, שהרי התורה קראה למחוייב מלקות רשע שנאמר והיה אם בן הכות הרשע, ואין צריך לומר מחוייב מיתת בית דין שהוא פסול שנאמר אשר הוא רשע למות².

ובהלכה ד': **"ועוד יש שם רשעים שהן פסולין לעדות אנ"פ** שהן בני תשלומין ואינן בני מלקות, הואיל ולוקחים ממון שאינו שלהם בחזמס פסולין שנאמר כי יקום עד חזמס באיש, **כגון הגנבים והחמסנים אנ"פ שהחזיר פסול לעדות מעת שגנב או גזל**, וכן עד זומם אנ"פ שהזמם בעדות ממון ושלם הרי זה פסול מן התורה לכל עדות, ומאימתי הוא נפסל מעת שהעיד בבית דין, אנ"פ שלא הזמם על אותה עדות אלא אחר כמה ימים, וכן המלוה ברבית אחר המלוה ואחד הלוח שניהם פסולין לעדות, אם רבית קצוצה עשו הרי הן פסולין מן התורה ואם אבק רבית עשו הרי הן פסולין מדבריהם..."

נמצא עפ"י הלכות אלו שהגזלן המעיד על חבריו פסול לעדות. והשאלה היא מאימתי הוא נפסל וע"י מי.

דרך פסילתו של אדם לעדות

כתב הרמב"ם (הלכות עדות פי"ב ה"א): **"כל הנפסל בעבירה אם העידו עליו שני עדים** שנעשה עבירה פלונית, אנ"פ שלא התרו בו שהרי אינו לוקה — הרי זה פסול לעדות, במה דברים אמורים כשעבר על דברים שפשט בישראל שהן עבירה, כגון שנשבע לשקר או לשוא **או גזל או גנב** או אכל נבלה וכיוצא בו..."

1. השגת הראב"ד: **"וכן כל כיוצא בזה וכו' עד שאין אדם קרוב אצל ממונו**. א"א מן המפרשים הטובים יש שמפרשים פלוני רבע את שורי שגם הרובע אינו נהרג לפי שהעדות נגעה על שורו

חבל נחלתו

(תרגום: אנו יודעים שהחסידי ילך ויעיד עלינו לפני דוד והוא יהרגנו בדיני מלכות עפ"י עד אחד). אלא ניקדמיה וניסהוד עלוי אסהידו עליה ונגמר דינו ליהרג. (אלא נקדמנו ונעיד עליו בעדות שקר שהוא עבר את העבירה, וכיון שאנו שנים יתקבלו דברינו וכן הוה ונהרג אותו חסיד). הוא שדוד אמר: 'הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי'. מחרב — מחרב אוריה, מכלב — מכלבו של חסיד. רבי יודה בן פזי סלק לעיליתא דבי מדרשא וראה שני בני אדם נזקקין זה לזה (במשכב זכור). אמרו ליה: רבי הב דעתך דאת דד ואנן תרי (ואיימו עליו שמוטב לו שישתוק, ואם לא הם יעידו עליו...)".

ממקרה זה מתבאר כוחם של שני עדים לפסול ולהעיד (ואפילו בשקרות). אמנם במקרים שלפנינו, הקדמתם (אצל דוד) או איומם (אצל ר' יהודה בן פזי) היה מחשש שהצד השני יקדמם. לא מבואר מה הדין במקרה כדוגמת המקרה שלנו, האם תיערך כביכול 'תחרות' בין הגזלנים מי יהיו אלו

בעדות לעונש. ועשה זאת כדי להדגיש שהכלל שאינו נפסל עפ"י עצמו תקף הן לגבי עדות פסילה והן לגבי עדות לענישה. ובכך מדגיש הרמב"ם שאפילו המעורב במעשה העבירה יכול להעיד על שותף אחר, ובלבד שלא יצא פסולו ממקור אחר. וע"כ נרבע מרצון יכול להעיד על רובעו בלא שהוא עצמו יפסל לא לעדות ולא על העבירה גופה².

פסילה ע"י אחרים

אולם כל זאת דוקא אם הגזלנים עצמם אינם באים ופוסלים את העד הפוסלם ומעידים קודם עדותו עליהם. ובכך מתבאר מעשה המופיע בירושלמי [סנהדרין פ"ו ה"ג, מופיע אף בילק"ש תהלים תרפ"ח]:

"מעשה בחסיד אחד שהיה מהלך בדרך, וראה שני בני אדם נזקקין לכלבה (היינו רביעת בהמה שעושה במיתה). אמרין נן ידעין דו גברא חסידה אזיל ומסהיד עלן ומרן דוד קטיל לן

דלא פלגינן דיבורא וגם על שורו נתכוון להעיד וכשם שאינו נאמן על שורו כך אינו נאמן על הרובע דעדות שבטלה מקצתה בטלה כולה". ולא נדון בה במסגרת מאמר זה.

2. הערת הרה"ג יעקב אריאל, רב העיר רמת-גן: בדיון על 'עד מדינה' הבאת בצדק את הסוגיא של פלוני רבעני לרצוני שפלגינן דיבורא. וא"כ ה"ה עד מדינה נאמן על שותפו לעבירה ואינו נאמן לחייב את עצמו משום שאין אדם משים עצמו רשע. מיהו מכיון שהמדובר במערכת משפטית שאינה דנה עפ"י התורה המצב מתהפך. כי בדיני המלכות אדם נאמן על עצמו אפילו לעשות עצמו רשע וכמו שכתב הרמב"ם בסוף פ"ח מהל' עדות. וא"כ לדבריו (=של העד) רשע הוא ונאמן על עצמו שהוא רשע. ורשע פסול לעדות גם בדיני המלכות, כי פסולו של רשע הוא מחמת חוסר נאמנות, כי רשע חשוד לשקר ופסול זה תקף גם בדיני המלכות. אלא, כפי שהקדמת, הנחתה של המערכת המשפטית החילונית עומדת על בסיס שונה אפילו מדיני המלכות. ודוגמא לכך היא הדרך בה נגבית הודאתם של חשודים. לפי דיני המלכות אדם נאמן לעשות עצמו רשע רק כשניכרים דברי אמת, שהרשע הודה מעצמו. אולם במערכת המשפטית החילונית החשוד נחקר תחילה במשטרה (לא בבית הדין!) וההודאה מוצאת ממנו בין היתר בדרכים שאינן תמיד חלקות, הבטחות שוא, תנאי מעצר קשים ועוד. והראיה שרבים מהמודים באשמה חוזרים בהם. וגם אם חלקם משקרים, העובדה שטיעון זה חוזר פעמים כה רבות ופעמים אף מתקבל בבתי המשפט, מוכיחה שיש דברים בגו. וא"כ מי ערב לנו שעד המדינה אינו חלק מהקנוניה בין העד לתביעה?

חבל נחלתו

(לפחות בדיני המדינה שלעד מדינה מנכים ממאסר וכד.). ומצד דיני תורה, כפי שפסק הרמב"ם, הוא מתחייב בממון עפ"י עדותו. ואינו 'מרויח' מכך. אולם עפ"י ההסכם עמו הוא לא יענש, ועל כן הוא נוגע בעדות. ובנוגע בעדות חוששים לשקר כמבואר בחו"מ [סי' ל"ז] ולכן נראה שהוא עד פסול לפי ד"ת ואין לדון על פיו.

שיקדימו לבי"ד, ויפסלו את חבריהם שלא יבואו ויעידו נגדם?

נגיעה בעדות

אבל מסיבה אחרת נראה שאין לקבל עד מדינה. הרי יש לו טובות הנאה ישירות כתוצאה מעדותו. שהרי הוא לא יענש

סימן סג

כתיבת כתובה כאשר קידושין וחופה אחר שקיעה

וגט דינו ככל השטרות להיפסל כשהוא מוקדם.

לגבי כתובה נכתב בגיטין [י"ח ע"א]: "אמר שמואל: כתובה כמעשה ב"ד דמיא, מה מעשה ב"ד נכתבין ביום ונחתמין בלילה, אף כתובה נכתבת ביום ונחתמת בלילה. כתובתיה דרבי חייא בר רב איכתוב ביום ואיחתום בלילה, הוה רב התם ולא אמר להו ולא מידי. לימא, כשמואל סבירא ליה: עסוקין באותו ענין הו; דתניא, אמר רבי אלעזר בר רבי צדוק: לא שנו אלא כשאין עסוקין באותו ענין, אבל עסוקין באותו ענין — כשר".

נחלקו הראשונים מהי משמעות: כמעשה בית דין. רש"י כתב: "אף כתובה — משעת כתיבה דנכנסה לחופה דקירוב חתנות הוא חייל שעבודה ואע"ג דלא אחתים". אולם בתוס' ר"ד כתב: "זכתובה נמי משעת כניסה לחופה נתחייב ליתן לה מאתים זוז וחייל שיעבודא עליה ואע"ג דלא איחתם שטרא דהעיקר זמן השיעבוד כניסתה לחופה הוא ואם תקדים כתיבה לחתימה אין בכך כלום". היינו לפי רש"י שעבוד הכתובה יחול משעת הכתיבה ואילו לפי הרי"ד משעת הכניסה לחופה. רוב הראשונים כתבו כרש"י.

שאלה

חופה שתוכננה להתקיים קודם השקיעה נדחתה לאחר השקיעה, את הכתובה כתבו וחתמו וקבלו עליה קניין מהחתן קודם השקיעה, האם צריך לכתוב כתובה מחדש?

א. דין כתובה שנכתבה ביום ונחתמה בלילה

"שטרי חוב המוקדמין פסולין והמאוחרין כשרים" [ר"ה ב' ע"ב, ב"מ י"ז ע"ב]. וטעמא משום שגובה מיום הכתוב בשטר, ובא לגבות מלקוחות קודם יום חתימת השטר ועדיין לא יצא קול לחובו, והלקוחות נפסדים. ודין שטר מוקדם אם נכתב בשוגג גובה רק מנכסים בני חורין, ואם נכתב במזיד אינו גובה בשטר זה כלל [חו"מ סי' מ"ג ס"ח].

במס' גיטין [י"ז ע"א] שנינו: "נכתב (=גט) ביום ונחתם ביום, בלילה ונחתם בלילה, בלילה ונחתם ביום — כשר. ביום ונחתם בלילה — פסול".... מפני שמגורשת מיום הכתוב בגט והגט תקף רק ממסירתו לידה.